

CONTINUITATEA POPULAȚIEI BĂȘTINAȘE ROMANIZATE ÎN REGIUNILE NORD-DUNĂRENE ȘI URMELE EI ÎN TOPONIMIE

C. CIHODARU

Cercetarea resturilor de cultură materială, lăsate de populația care a locuit pe teritoriul țării noastre în evul mediu îndepărtat, a constituit în ultimii ani unul din principalele obiective urmărite de arheologii români. Concluziile trase de ei pe baza discutării unui bogat material faptic, au adus un imens sprijin vechii teze cu privire la formarea poporului român în regiunea nord-dunăreană, corespunzătoare actualului teritoriu al țării noastre, căruia trebuie să se adauge și o largă zonă din sudul Dunării.

Una din cele mai importante probleme, luată în considerație de arheologi în cercetările lor, a fost aceea de a demonstra, pe baza descoperirilor făcute de ei, continuitatea elementului autohton romanizat în regiunile nord-dunărene și de a sublinia rolul jucat de el în procesul etnogenezei poporului român¹.

Pe baza investigațiilor arătate s-a dovedit în primul rând existența populației autohtone dace și a culturii ei tradiționale în provincia Dacia, cucerită de romani. Descoperirile făcute în ultimul timp la Lechința de Mureș sau Soporul de Cîmpie precum și altele mai vechi de la Vețel, Brețcu, Rîșnov și din alte părți au dovedit cu prisosință acest lucru². În același timp teritoriul Moldovei și al Munteniei în partea de la răsărit de Olt, a fost locuit, aproape exclusiv de către daci și carpo-daci. La nord de aceștia, prin Bucovina și Galiția sălășluiau triburile de neam tracice ale Costobocilor. Triburile sarmate au pătruns în partea de apus de Prut abia pe la sfîrșitul secolului al III-lea. Descoperirea unor numeroase așezări cu resturi de cultură materială de tip Poienești, ca și cele din categoria Chilia—Militari, constituie o dovadă grăitoare cu privire la desimea populației carpice pe teritoriile exterioare provinciei Dacia³. Aici dacii romanizați au continuat existența în noile condiții create de retragerea legiunilor romane⁴.

¹ Ion Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, *Revue Roumaine d'Histoire*, III, (1964), 3, p. 353 și urm. Pentru cercetările arheologice mai vechi v. C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, *Revue de Transylvanie*, VI, p. 14 și urm.; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1968.

² Ion Nestor, *op. cit.*, p. 384—385.

³ *Ibidem*, p. 388.

⁴ D. Protase, *La permanence de Daces dans la Dacie Romaine, telle qu'elle résulte de l'archéologie*, *Revue Roumaine d'Histoire*, III (1964), nr. 2, p. 196 și urm.

Așezările de tip Poienești dispar în Moldova spre sfârșitul secolului al III-lea. În această vreme triburile vizigote au început să se deplaseze spre apus, ca și unele remuri ale sarmaților care au trecut în partea de apus a fostei provincii Dacia. Nici unele, nici altele nu s-au stabilit pe teritoriul acesteia⁵.

În secolul al IV-lea, pe teritoriul țării noastre culturile dacice mai vechi au fost înlocuite cu cultura cunoscută sub denumirea Sîntana de Mureș—Cerneahov. S-a susținut în unele izvoare, exagerîndu-se meritele unor împărați romani că întregul neam carpic ar fi fost strămutat în interiorul Imperiului Roman⁶. Cercetările arheologice au dovedit însă că populația dacă a continuat să trăiască în aceste locuri mai departe și în secolele următoare⁷. Resturi ale culturii Sîntana de Mureș—Cerneahov s-au descoperit chiar în cadrul așezării de la Poienești, dar ele nu au fost sesizate, ca și în săpăturile mai vechi executate la Mănăstirea pe valea riului Mostiștea⁸.

Ceramica de origine dacică este amplu reprezentată în așezările de tipul arătat. În special ceașca dacică tronconică a fost întâlnită într-un mare număr de așezări și chiar și în unele necropole. Alături de ea s-au descoperit și alte tipuri de vase dacice lucrate cu mîna⁹. În domeniul confecționării ceramicii fine lucrate la roată există, de asemenea, o perfectă continuitate tehnică față de cultura precedentă. În ceea ce privește formele, aceeași ceramică prezintă unele variante de oale, castroane și căni, care ar putea fi presupuse drept tipuri autohtone. Printre aceste vase s-a remarcat în deosebi cana sau ulciorul cu gît cilindric și corp sferic, de dimensiuni și forme variate, semnalate, mai ales, în așezările și necropolele tîrzii ale acestei culturi¹⁰.

⁵ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 388.

⁶ Aurelius Victor, *Caesares*, 29, 43; Eutropius, IX, 25, 2; Orosius, VII, 25, 12: *Carporum natio translata omnis in nostrum solum*.

⁷ Ion Nestor, *op. cit.*, 388—390.

⁸ Ioan Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș—Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România, Arheologia Moldovei*, IV, (1966), p. 190.

⁹ Idem, *Elemente autohtone în cultura Sîntana de Mureș—Cerneahov* (sec. IV e.n.), *Carpica*, IV (1971), p. 199—201; v. de asemenea Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sîntana de Mureș—Cerneahov pe teritoriul R.P.R. în lumina cercetărilor din necropola de la Tîrgșor*, SCIV, XII (1961), nr. 2, p. 275 și urm.; Idem, *Noi contribuții la cunoașterea culturii Sîntana de Mureș—Cerneahov*, SCIV, XIX (1968), nr. 3, p. 449; Bucur Mitrea, *Problema populației geto-dacice în Muntenia în sec. al IV-lea, Studii și referate privind istoria României*, I. București, 1954. Idem, *Șantierul Spanțov*, SCIV, IV (1953), nr. 1—2.

¹⁰ Ion Ioniță, *Elemente autohtone...*, p. 204; Gh. Diaconu, *Tîrgșor, necropolă din secolele III—IV*, București, 1965, p. 30—35; Idem, *Despre ceramica dacică din necropola de la Tîrgșor lucrată cu mîna, Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 117—120; Ion Ioniță, *Așezarea de tip Sîntana de Mureș—Cerneahov de la Iași, Fabrica de cărămizi, Arheologia Moldovei*, VII (1972), p. 296; Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Chilia, în Materiale și cercetări arheologice*, VIII (1962), p. 513—519; Bucur Mitrea, Sebastian Morintz și C. Preda, *Săpăturile de salvare de la Spanțov, Mat. și cercet. arh.*, VIII (1962), p. 615—621; Bucur Mitrea și N. Angelescu, *Șantierul Independența, Mat. și cercet. arh.*, VIII (1962), p. 509—614; Vasile Palade, *Săpăturile arheologice de la Bogdănești—Fălciu, jud. Vaslui, Mat. și cercet. arh.*, X (1973), p. 170—171; I. P. Dragomir, *Săpăturile arheologice întreprinse la Bălteni, r. Făurei, Mat. și cercet. arh.*, VIII (1962), p. 11 și urm.; Szekely Zoltan, *Săpăturile executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe, Mat. și cercet. arh.*, VII (1961), p. 184—185; B. Mitrea și C. Preda, *Necropole din sec. al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, p. 161—168; G. Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V—XII*, SCIV, XX (1969), 2, p. 287 și urm.

Continuitatea dacică în domeniul culturii materiale nu poate fi limitată numai la ceramică, ci și la modul de construire al locuințelor, precum și la forma unor instrumente, cum ar fi cuțitul curb dacic¹¹.

Trecerea, într-un timp relativ scurt pe o mare parte a teritoriului țării noastre, de la aspectul culturii dacice, carpice și sarmate la cultura Sintana de Mureș, nu poate fi considerată ca un moment de întrerupere bruscă și de înlocuire totală a vechiului mod de viață; ea nu presupune de loc dispariția elementului local a cărui continuitate poate fi bine urmărită în așezările și necropolele acestei culturi¹². Desigur aceasta nu poate fi considerată ca o creație exclusivă a populației carpo-dace, dar aportul ei, ca și influența culturii romane provinciale la elaborarea ei, au fost considerabile. Aici trebuie luată în considerație, de asemenea, și influența exercitată de unele triburi dacice de pe Nistrul superior, purtătoare a culturii de aspect Lipița, asupra neamurilor gotice în vremea sălășluirii lor pe cursul fluviului Vistula. O parte din costoboci au putut fi proiectați, în timpul oboririi goților spre Marea Neagră, pînă la regiunea Niprului.

Arheologii români nu s-au ocupat numai de apartenența etnică a culturii Sintana de Mureș—Cerneahov, ci și de raporturile purtătorilor acestei culturi cu populația locală din regiunea carpato-dunăreană, ca și de legăturile ei cu lumea romană. Monedele descoperite în așezări, vasele de sticlă, amforele, terra sigillata, fibulele și diferite obiecte de podoabă constituie o mărturie grăitoare a acestor relații între locuitorii de pe cele două laturi ale Dunării. Influența romană se simte în întrebuintarea de către locuitorii din nordul fluviului a unor vase cenușii cu suprafața aspră, avînd umerii decorați cu linii în val, ca și în folosirea unei ceramici fine cenușii lustruite¹³.

Primele elemente romane au pătruns în regiunile din nordul Dunării, odată cu stabilirea limesului roman de-a lungul acestui fluviu. În timpul lui Traian, romanii au pus chiar stăpînire pe teritoriul Munteniei și pe sudul Moldovei, construind aici castele de la Mălăești, Pietroasa, Drajna de Sus, Tîrghșor și altele. Deși împăratul amintit a renunțat la această linie de apărare, romanii au continuat în cursul secolului al II-lea și al III-lea să supravegheze regiunea amintită. Unii împărați au reușit să anexeze unele teritorii restrînse în nordul fluviului. În jurul acestor capete de pod a pulsat o intensă viață romană provincială, iar teritoriile din vecinătatea lor au devenit veritabile focare de romanitate în afara granițelor imperiului. Elemente romane au pătruns adînc pînă în regiunea subcarpatică¹⁴. Faptul acesta este probat de așezările și necropolele de incinerare de la Chilia, Ștefănești, Fărcașu de Sus și din alte locuri¹⁵. Spre sfîrșitul secolului al III-lea cînd goții au atins linia Dunării, romanitatea din cîmpia munteană și din sudul Moldovei atinsese un interesant nivel de dezvoltare. În urma neîntreruptelor lor invazii în sudul Dunării, goții au transferat la nordul fluviului un mare număr de romanici din Peninsula Balcanică, luați ca prizonieri. Mențiuни cu privire la astfel de măsuri practicate nu numai de acești incozoni vecini ai imperiului, ci și de huni, avari și slavi, mai tîrziu, se întîlnesc des în

¹¹ I. Ioniță, *Elemente autohtone...*, p. 205. De asemenea, v. de același, *Contribuții cu privire la cultura Sintana de Mureș—Cerneahov*, p. 248—249; Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sintana de Mureș—Cerneahov, pe teritoriul R.P.R., în lumina cercetărilor din necropola de la Tîrghșor*, SCIV, XII (1961), 2, p. 273

¹² I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sintana de Mureș—Cerneahov...*, p. 248—249.

¹³ Maria Comșa, *Zur Romanisierung der Gebiete nördlich der Donau (Muntenien, Süd-Moldau) im 4. Jhr. u. Z.*, *Dacia*, IX (1965), p. 283 și urm.; Idem, *Sur la romanisation des territoires nord-danubiens aux III-e—VI-e siècles*, *Nouvelles études d'histoire*, III (1965), p. 23 și urm.

¹⁴ Idem, *Sur la romanisation...*, p. 24.

¹⁵ *Ibidem*, v. și R. Vulpe, *La Valachie et basse Moldavie sous les romains*, *Dacia*, V (1961), 365 și urm.

operele scriitorilor din acea vreme¹⁶. La această populație, transferată de la sud la nord, trebuie să mai adăugăm un mare număr de fugari care doreau să scape de greutatea impozitelor strivitoare la care erau supuși în imperiu¹⁷.

Prin anul 324, Constantin cel Mare a întreprins noi acțiuni militare pentru a readuce regiunile din nordul Dunării, vecine cu imperiul sub stăpânirea romană¹⁸. Împăratul a pus să se construiască aici cetățile Drobeta, Sucidava, Daphne—Constantiana și două poduri, peste Dunărea, unul din Celei și altul la Orlea, fapt care a contribuit la întărirea romanității nord-dunărene. În apropierea acestor capete de pod s-au descoperit unele așezări cu ceramică romană cum sînt cele de la Curcani, Smîrdan—Gălățui și Independența. Aici, ca și la Spanțov, cercetările antropologice au descoperit prezența, în acea vreme, a unui tip uman obișnuit în regiunea mediterană¹⁹.

Stăpînirea romană în unele regiuni în nordul Dunării s-a menținut din anul 324 pînă la invazia hunilor — în Notitia Dignitatum se dau unele cetăți de aici unde staționau garnizoane romane — dar ea a revenit uneori și mai tîrziu. În vremea lui Justinian se menționează, de pildă, trupe ale imperiului care erau trimise să staționeze în nordul Dunării, iar Procopius din Caesarea notează cetățile refăcute de acest împărat aici²⁰.

Persistența populației dace romanizate este constatată, de asemenea, pe teritoriul Transilvaniei. Cercetările întreprinse într-un vechi cimitir de la Alba-Iulia, ca și în altul, de la Iernut au dovedit pe deplin existența, în perioada de după 271, a unei astfel de populații aici. Prin urmare, la invazia hunilor există pe teritoriul țării noastre un mozaic de populații printre care dacii romanizați și dacii depășeau numeric pe sarmați²¹.

După invazia hunilor, așezările și cimitirile de tipul Sintana de Mureș—Cerneahov, ca și așezările și cimitirele romane din Transilvania, nu mai apar, însă nu a dispărut și populația băstinașă romanizată din aceste părți. Ea a fost nevoită de multe ori să-și mute așezările dintr-un loc în altul, dar s-a păstrat în aceleași regiuni în care a fost întîlnită anterior. Ca urmare a activității desfășurate de ea aici s-a format o cultură materială²² cu un aspect nou, cunoscută sub denumirea de Ipotești—Cîndești, — Ciurelu²³, pe teritoriul Munteniei, de Costișa—Bo-

¹⁶ *Izvoarele istoriei Românilor*, vol. II, București, 1970, II, p. 259, 299, 435, 438, 441, 445, 447, 449, 451, 453, 457, 459, 521, 597, 609.

¹⁷ Priscus din Panion, *Ambasadele*, *ibidem*, p. 267; Salvianus, *De gub. Dei*, V, p. 7; M. Comșa, *Zur Romanisierung*, p. 296.

¹⁸ D. Tudor, *Constantin cel Mare și recucerirea Daciei Romane*, *Revista istorică română*, XI—XII (1941—1942), p. 134—148; R. Vulpe, *La Valachie et la basse Moldavie sous les Romains, Dacia*, V, (1961).

¹⁹ M. Comșa, *Zur Romanisierung...*, p. 297.

²⁰ *Izvoarele ist. Rom.*, II, p. 209, 211, 213, 387, 469. v. și D. Tudor, *Preuves archéologiques attestant la continuité de la domination romaine au nord du Danube après l'abandon de la Dacie sous Aurelian (III-e—VI-e siècles)*, *Dacoromania*, I, 1973.

²¹ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 393.

²² *Ibidem*, p. 396, 399.

²³ Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești—Cîndești în lumina cercetărilor din nord-estul Munteniei (reg. Ploiești)*, SCIV, XV (1964), 4, p. 485 și urm. Suzana Dolinescu-Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967) (jud. Teleorman)*, *Mat. și cercet. arh.*, IX (1970), p. 317—323; Idem, *Așezarea prefeudală de la Dulceanca*, *Revista Muzeelor*, III (1966), p. 261—264; Idem, *Așezări din sec. III—VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974.

toșana în Moldova²⁴ și de Bratei în Transilvania²⁵. Foarte numeroase așezări de acest gen au fost descoperite în ultimii ani lângă București²⁶. Au fost cercetate aici așezările de la Ciurelu, Militari, Străulești, Cățelul, strada soldat Chivan, Cernica, București Noi și altele. Nu rezultă de aici că această regiune ar fi fost mai intens populată în secolele arătate, ci că aici cercetările s-au făcut mai în amănunt. La fel s-a întâmplat și cu regiunea din sudul Moldovei²⁷. De altfel, așezările din această vreme sînt destul de numeroase pe întreg teritoriul Moldovei²⁸. Cercetări recente le-au descoperit și pe teritoriul Olteniei²⁹.

Cultura aceasta păstrează într-o oarecare măsură tradiția culturii Sintana de Mureș—Cerneahov, dar prezintă în același timp și puternice elemente de tradiție și influență romano-bizantină³⁰.

În Transilvania, într-o fază ceva mai tîrzie decît cea de la Bratei, este cultura de tipul Bandul de Cimpie sau de la Morești. Aceasta nu se mai poate atribui, așa cum s-a făcut pînă acum, numai gepizilor, ci într-o largă măsură și populației locale³¹.

²⁴ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările de la Mănoaia—Cosțița, Carpica*, (1968), p. 233—247; Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale ale României în sec. VI—VII*, *Memoria Antiquitatis*, I (1969), p. 181 și urm.

²⁵ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 398 și urm.; Eugenia Zaharia, *Sondajele de la Bratei, Mat. și cercet. arh.*, VIII (1962), p. 623—629; Eugenia Zaharia, *Données sur l'archéologie des IV-e—XI-e siècles le territoire de la Roumanie. La culture Bratei et la culture Dridu, Dacia*, XV (1971), p. 270 și urm.; Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *Raport preliminar despre săpăturile de la Bratei, Mat. și cercet. arh.*, X (1973), p. 171 și urm.

²⁶ Vlad Zirra și Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe cîmpul Boja din cartierul Militari, Cercetări arheologice în București*, I, București, 1965, p. 56—63; Margareta Constantiniu, *Săpăturile arheologice de la București Noi*, *ibidem*, I, p. 77 și urm.; Idem, *Șantierul arheologic Băneasa—Străulești. Așezarea prefeudală de la Băneasa (La Stejar)*; Idem, *Săpăturile de la Măicânești—Străulești*; Panait I. Panait, *Săpăturile de la București Noi Sectorul Alba*, *ibidem*, p. 104 și urm.; Valeriu Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelul Nou*, *ibidem*, II, (1965), p. 67; Idem, *Raport asupra săpăturilor efectuate în 1960 la Cățelul Nou*, *ibidem*, I, p. 35—41; Sebastian Morintz, *Șantierul arheologic București, Săpăturile de la Ciurelu*, *Mat. și cercet. arh.*, VII (1961), p. 658 și urm.; Sebastian Morintz și P. Roman, *Săpăturile arheologice din București*, *ibidem*, VIII (1963), p. 761—763.

²⁷ Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice cu privire la sec. VI—XI în sudul Moldovei, Arheologia Moldovei*, V, p. 277 și urm.

²⁸ Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în sec. VI—X, Carpica*, II (1969), p. 253 și urm.; idem, *Regiunile răsăritene ale României în sec. VI—VII, Memoria Antiquitatis*, I (1961), p. 181 și urm.; I. Mitrea, *Descoperiri în regiunea est-centrală a Carpaților orientali și a zonei de contact cu Podișul Moldovenesc, Carpica*, I (1968), p. 249—259; I. Mitrea și Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale la curtea domnească din Bacău*; *ibidem*, IV, p. 225 și urm.; Dan Gh. Teodoru și I. Mitrea, *Cercetările arheologice în așezarea de la Lozna—Dorohoi, Arh. Mold.*, IV (1966), p. 279—290.

²⁹ Eugenia Zaharia, *Données sur l'archéologie des IV-e—XI-e siècles sur le territoire de la Roumanie. La culture de Bratei et la culture de Dridu, Dacia*, XV (1971), p. 77.

³⁰ Margareta Constantiniu, *Elemente romano-bizantine în cultura materială a populației autohtone din partea centrală a Munteniei, SCIV, XVII* (1966), nr. 4, p. 665 și urm.

³¹ Ion Nestor, *Les données...*, p. 398—399.

Venirea slavilor pe teritoriul țării noastre a adus elemente noi în cadrul acestei culturi. Ceramica slavă de tipul arhaic Praga sau Jitomir—Corceak³², cu forme proprii, dar lipsite inițial de orice decor, începe să apară alături de ceramica indigenă în cadrul aceluiași așezări și uneori în cadrul aceluiași locuințe. Descoperirile de la București, Ipotești, Monteoru arată că s-a produs de timpuriu o simbioză slavo-autohtonă. O cultură slavă pură la noi, lipsită de contaminări locale directe, nu este atestată³³.

În Transilvania vechea cultură cu caracter local și gepid a continuat și în secolul al VII-lea. Elementele slave arhaice lipsesc aici³⁴. Așezările de la Sălașuri, Bezid și Filiași în care se descoperă asemenea resturi sînt însă din secolul al VII-lea, iar cele din nord-vestul acestei regiuni, de la Someșeni și Nusfalău, aparțin secolului al VIII-lea³⁵.

S-a crezut că în Moldova a avut loc, prin secolele VIII—X, o a doua pătrundere a unor seminții slave, purtătoare ale unei culturi denumite Hlincea I—Luca—Ralkovețkale³⁶. În ciuda unor astfel de concluzii, analiza atentă a resturilor de cultură materială din secolele VII—IX, arată că aici este vorba numai de evoluția locală a unei culturi la definitivarea căreia slavii și-au adus partea lor de contribuție³⁷. Și aici a avut loc un proces de adaptare al slavilor la formele înaintate ale culturii autohtone³⁸. Ceramica slavă de tipul Jitomir—Corceak sau Romen—Borșevo a mai apărut în secolele VII—VIII alături de ceramica băștinășă³⁹, dar de aici înainte se ajunge la o perfectă unitate culturală.

În felul acesta s-a produs în secolele VI—VIII, procesul de fuziune româno-slavă sau mai bine, procesul de asimilare al slavilor pe teritoriul țării noastre⁴⁰. El se manifestă în unele aspecte ale culturii materiale din această vreme. Astfel în secolul al VIII-lea ceramica lucrată cu mîna, atît cea daco-romană, cît și cea slavă dispar. În tehnica olăritului se observă o generalizare a întrebuintării roții încete în detrimentul celei rapide. Tipurile ceramice se limitează la două: unul cu pietricele și nisip în pastă și cu decor incizat, iar altul cu pastă fină, cenușie, cu decor lustruit sau incizat. Ultima categorie a apărut în cantitate redusă în așezările culturii Ipotești—Cîndești. Ea continuă să se mențină și în așezările din secolul al VIII-lea în cantitate mică. De prima categorie a vaselor incizate din cultura Ipotești—Cîndești, atît în ceea ce privește formele, cît și decorul, se leagă ceramica începutului culturii numită de unii Dridu, iar de alții, balcano-dunăreană.

³² *Ibidem*, p. 401 și urm.; Eugenia Zaharia, *Données...*, p. 281—283. Cel mai vechi aspect al culturii slave pe teritoriul Moldovei, descoperit în urma săpăturilor de la Suceava, a căpătat denumirea de Șipot—Nezvisko. v. Mircea D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slavone de la Suceava*, SCIV, X (1959), 2, p. 409 și urm.; Idem, *Slavjanskije poselenija v Sučeave, Dacia*, IV (1960), p. 375 și urm.

³³ Ion Nestor, *Les données...*, p. 402.

³⁴ *Ibidem*, p. 403.

³⁵ *Ibidem*, p. 404.

³⁶ M. Comșa, *Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R. și pătrunderea elementului roman în Moldova pe baza datelor arheologice*, SCIV, IX (1958), p. 73 și urm. Pentru cronologia culturii materiale din Moldova acestui timp v. M. Petrescu-Dîmbovița, *Considerations sur le problème des périodes de la culture matérielle en Moldavie du VI-e au X-e siècle*, *Revue Roumaine d'Histoire*, VI (1967), 2, p. 181 și urm.

³⁷ Dan Gh. Teodor, *Unele probleme...*, p. 255.

³⁸ *Ibidem*, p. 283.

³⁹ *Ibidem*, p. 285—286.

⁴⁰ Ion Nestor, *Les données...*, p. 405. Cu privire la slavi pe teritoriul țării noastre mai vezi de același: *Cîteva considerații cu privire la cea mai veche locuire a slavilor pe teritoriul R.P.R.*, în *Omagiul lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965 și *L'établissement des Slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes, Dacia*, V (1961), p. 429—448.

În această epocă (sec. al VIII-lea) apare banda de linii în val pe umerii vaselor, deasupra unor striuri orizontale, decor care va deveni caracteristica ceramicii din secolele X—XI. Canelurile se mai mențin cîtva timp, dar, cu timpul liniile în val devin cele mai obișnuite mijloace de decorare a ceramicii⁴¹.

Aceste transformări în domeniul culturii materiale în cursul secolelor VIII—IX sînt atestate în cercetările făcute la Izvorul și Obîrșia lîngă Craiova, la Blandiana și la Bratei (necropola și așezarea nr. 2), în cimitirele de la Mediaș și Gușterița în Transilvania și de la Castelu, Capul Viilor și Nalbant în Dobrogea⁴².

Interesant este, de asemenea, faptul că peste multe așezări din secolele VI—IX se suprapun altele mai noi, aparținînd culturii numite la noi Dridu, ceea ce pledează pentru o mai mare stabilitate a locuirii umane în aceste părți⁴³.

Procesul de asimilare al slavilor se manifestă în datele oferite de arheologie prin uniformizarea și prin realizarea unui caracter unitar al culturii materiale prin colaborarea a doi factori interni: populația daco-romană și cea slavă. În secolul al IX-lea procesul acesta de asimilare al slavilor se putea considera încheiat. Se născuse un popor nou, poporul român, definitiv format din punct de vedere etnic și din cel lingvistic. Este un popor care, spre deosebire de unele neamuri din Europa Orientală, trăiește în așezări stabile, avînd ca principale ocupații agricultura și creșterea vitelor.

Adversarii continuității au subliniat, în numeroase rînduri, faptul că populația romanică din nordul Dunării nu este menționată în izvoarele istorice și că denumirea ei de *vlahi*, *valahi*, *blaci* sau *volohi*⁴⁴, întrebunțate de cronicile bizantine, maghiare sau rusești, atunci cînd se referă la români, apare destul de tîrziu, în legătură cu evenimente din a II-a jumătate a secolului al X-lea, în sudul Dunării sau de sfîrșitul secolului al IX-lea în nordul acestui fluviu. În afară de diploma împăratului bizantin Vasile al II-lea din 1020, dată pentru organizarea bisericii bulgare și de însemnarea de la Castamunitu, izvoarele sînt însă din secolele XII—XIII⁴⁵.

Lipsa de interes a scriitorilor bizantini față de populația romanică din nordul Dunării a fost explicată de istorici în diferite moduri. Rezultatele negative, înre-

⁴¹ Eugenia Zaharia, *Données...*, p. 284.

⁴² *Ibidem*, p. 284—285; B. Mitrea, C. Preda, M. Chișescu, Gh. Rădulescu și M. Ionescu, *Necropola feudală timpurie de la Izvorul, jud. Ilfov*. B. Mitrea, *Unele probleme cu privire la necropola prefeudală de la Izvorul, SCIV, XVIII (1967), 3, p. 443 și urm.*; C. Buzdugan, *Descoperiri arheologice în depresiunea Onești, Carpica, I, (1968), p. 107—110*; Dan Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea, *Descoperiri arheologice de la Oituz, (jud. Bacău), Carpica, II, (1969), 309 și urm.*

⁴³ Dan Gh. Teodor, *Unele probleme...*, p. 258, vezi de același, *La population autochtone dans les regions extracarpatiques de la Roumanie pendant les V-e—X-e siècles de n.e., Act. Congr. de št. preist. și protoist., Praga, vol. II, 1971.*

⁴⁴ Asupra acestor termeni v. C. Cihodaru, *Date istorice și toponimice privind existența populației romanice din regiunea carpato-dunăreană în sec. III—XI, Analele Univ. Iași, Istorie, XV (1969), p. 4—5*; E. Stănescu, *Les „mixobarbares” du Bas-Danube au XI-e siècle, Nouvelles études d’histoire, III, p. 49*. Termenul de *Valh* sau de *Walsch*, a fost de timpuriu folosit de neamurile germanice pentru a denumi pe galii romanizați și apoi diferite neamuri romanice. De la goți a trecut la slavi în secolul al IV-lea sub forma de *valhū*. Slavii din sud au obținut prin metastază denumirea de *vlah*, iar cei din est prin transformarea lui *a* în *o* și printr-o vocalizare secundară au ajuns la *voloh*.

⁴⁵ Kedrenos, II (ed. Bonn), p. 435; *Povesti vremennyh let*, ed. Adrianova Peret, I, Moscova, 1950, p. 21; *Izvoarele istoriei României*, ed. Gh. Popa Lișeanu, vol. I, București, 1937 (Cronica notarului anonim), p. 32, 44, 45, 57; vol. II, București, 1934 (Cronica pictată de la Viena), p. 12, 16, 17; vol. IV, București, 1935 (Cronica lui Simion de Keza), p. 32, 37. Pentru hrisovul împăratului Vasile al II-lea, v. H. Gelzer, *Ungedrichte und wenig bekannte Bistümerverszeichnisse der orientalischen Kirche, Byzantinische Zeitschrift, II (1894), p. 45.*

gistrate de ei în aceste cercetări provin mai ales din faptul că s-au așteptat să întâlnească în izvoare pe romanicii din nordul Dunării sub denumirea fie de romani, fie de vlahi. Nu au mai luat în considerație nici faptul că de la sfârșitul secolului al VI-lea, contactul între romanicii rămași în nordul Dunării și Imperiul Bizantin s-a întrerupt prin așezarea slavilor în sudul Dunării și prin formarea statului bulgar în aceste părți.

O bună bucată de vreme, aproximativ pînă prin secolul al VI-lea, se mai întrebunțează în izvoare denumirea de *romani* cu referire la locuitorii romanizați de pe teritoriul imperiului. Astfel Procopius din Caesarea, vorbind despre invaziile goților, gepizilor, hunilor și sclavinilor în provinciile din sudul Dunării, arată că la întoarcere aduceau cu dînsii un mare număr de prizonieri romani⁴⁶. Aceștia sînt menționați în regiunile din nordul fluviului în Strategiconul lui Mauriciu⁴⁷. De cele mai multe ori, istoricii din Imperiul Roman tîrziu evită să întrebunțeze acest termen și folosesc denumirea de *provinciales*⁴⁸ sau dau locuitorilor mai mult sau mai puțin romanizați din provinciile dunărene ale imperiului numiri luate de la acestea ca moesi, scîți, iliri, ceea ce înseamnă locuitori din Moesia, Scythia, Minor, sau Illyricum⁴⁹.

În ceea ce privește pe locuitorii care trăiau în afara granițelor imperiului, acești autori nu foloseau nici o denumire, ei fiind prezentați ca aparținînd neamului care juca acolo cel mai important rol militar. Faptul acesta este precizat clar de Ammianus Marcellinus care vorbind despre huni, arată că ei după ce au zdrobit „neamurile învecinate, după mai multe victorii, le-au alăturat la neamul lor, dîndu-le propriul lor nume”⁵⁰. Toți acei care nu fac parte din neamurile importante din punct de vedere militar, ca hunii, gepizii, avarii sau sclavinii sînt înglobați în denumirea colectivă de „barbari”⁵¹. Între acești barbari erau înglobați și locuitorii băștinași romanizați. Evitînd denumirea de romani, Priscus Panites le spune „επιγρολοι”⁵². Satele populate de ei aparțineau frunțașilor huni⁵³. Vorbeau o limbă latină pe care Priscus întrebunțînd un termen arhaic, o numește limba *ausonilor*. Toți acei care aveau legături cu romanii erau obligați să o învețe⁵⁴. Între neamurile supuse și huni sau avari se încheiau pacte⁵⁵ cu obligația plății unui tribut⁵⁶, probabil în natură. Priscus vorbește și de romani care erau puși să cultive pămîntul cucerit de Atila⁵⁷. În altă parte, tot la el, se menționează și goți care muneau pămîntul pentru huni⁵⁸.

Răscoala lui Phokas din anul 602 a lăsat granițele dunărene ale imperiului larg deschise invaziei slavilor. Aceștia s-au așezat în părțile de nord ale Peninsulei Balcanice tocmai acolo unde romanitatea era mai puternică. După victoria împotriva uzurpatorului și după izgonirea avarilor și a perșilor de pe teritoriul imperiului, Heraclius a intrat în legătură cu șefii semințiilor slave și a recunoscut prin pactele încheiate cu ei, ocuparea de drept a regiunilor arătate, punînd, bineînțeles, și unele condiții. Această recunoaștere este menționată de Constantin Porphyrogenetes îndeosebi pentru neamurile de pe teritoriul actualei Iugoslavii⁵⁹. Invazia bulgarilor turanieni spre sfârșitul secolului al VII-lea, a

⁴⁶ *Izvoarele istoriei României*, II, București, 1970, p. 441, 445, 447, 453, 457, 459.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 563. De asemenea la Priscus Panites. *Ibidem*, p. 259.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 105, 109.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 357, 445, 535.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 131.

⁵¹ *Ibidem*, p. 535, 615.

⁵² *Ibidem*, p. 261.

⁵³ *Ibidem*, p. 260—261.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 265, 277.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 133.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 447, 521.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 291.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 299.

⁵⁹ *De thematibus et de administrando imperio*, Bonn, 184, p. 148, 150, 159, 162, 163.

lăsat imperiul cu foarte puțină populație romanică. De aici înainte populația tracă romanizată, ca și cea neromanizată, precum și slavii în legăturile lor cu imperiul vor apărea la scriitorii bizantini sub denumirea generică de bulgari. Numele de romani (romei) va fi păstrat și folosit în continuare, dar numai pentru populația greacă sau grecizată care joacă un rol politic precumpănitor de aici înainte în statul bizantin. Mai este întrebuințat destul de târziu în secolul al X-lea pentru a indica populația romanică din orașele dalmate de același Constantin Porfirogenetul⁶⁰, dar nu pentru o populație rurală și mai ales pentru una care își ducea viața în nordul Dunării printre barbari. În vremea aceasta (sec. VIII) se răspindește, fiind împrumutat de la slavii balcanici termenul de vlahi în lumea bizantină. Cea mai veche menționare a lor este făcută într-o însemnare de la mănăstirea *Castamuntlu*, în care însemnare se arată că vlahorinhiinii 'au atacat acest locaș împreună cu triburile slave al rinchinilor și sagudaților în vremea împăraților iconoclaști⁶¹. Este vorba deci de vlahii care locuiau alături de slavii rinchini de pe valea râului Rinchiș. Desigur, notița nu este contemporană, dar va fi fost făcută de oameni care își mai aduceau aminte de aceste evenimente după restabilirea cultului iconaelor.

Numele de romani dat unor locuitori romanizați care trăiau în afara granițelor imperiului se mai găsește la Salvianus, scriitor din secolul al V-lea. Aceasta afirmă că locuitorii din regiunile dunărene nu mai voiau să trăiască sub regimul roman (în *jus transire romanum*). Orășenii săraci și țăranii din aceste părți doreau să fie lăsați să-și ducă viața împreună cu barbarii (*ut liceat eis vitam quam agunt agere cum barbaris*)⁶². În alt loc repetă aceeași constatare că romanii preferă să fie „la ei”, adică la barbari, decât „la noi” (la romanii care formau clasele de sus ale societății)⁶³. În aceeași operă, punându-se în contrast moravurile aspre dar sănătoase, ale barbarilor cu corupția care domnea în Imperiul Roman, spune că „la goți nerușinați nu sînt decît romanii, iar la vandali, nici măcar romanii (*iam apud Gothos impudici non sunt nisi Romani, iam apud Wandalos nec Romani*)⁶⁴. Același autor menționează în alte locuri „romani care fug la barbari”⁶⁵. Aceste afirmații ale lui Salvian, vin să confirme ipoteza că obiectele de factură romană din unele așezări ca acelea de la Chilia, Stănești, Farcașu de Sus, Tei, Fundenii Doamnei, Giulești, Sîrbi, Tîrșorul Vechi, din cîmpia Munteană și în unele așezări de tip Poienesti din Moldova, nu au ajuns aici pe calea legăturilor comerciale, ci provin de la populația romanizată care a trăit în aceste locuri din secolul al III-lea înainte⁶⁶.

Existența unei populații romanice, sălășluind printre slavii, în nordul Dunării, în secolul al VI-lea se poate documenta pe baza unui pasaj din opera scriitorului bizantin Mauricius. Deși textul în cauză a fost reprodus cu un secol mai înainte, de J. P. Šafarik⁶⁷, el nu a fost pus în discuție decît în 1964 de P. P. Panaitescu și luat în considerație ca unul care constituia o dovadă formală cu privire la existența populației romanice în țara noastră în cursul secolelor

⁶⁰ *Ibidem*, p. 153. 162. (‘Ρομᾶνοι expulzați de avari din Serbia spre Dyrrachium sau Dalmația și ‘Ρομᾶνοι la Dioclea.

⁶¹ v. Aurelian Sacerdoteanu, *Vlahii din Calcidica, în memoria lui Vasile Pirvan*, București, 1934, p. 303—304; W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus halbinsei, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der wis.-hist. Klasse*, vol. 99, p. 476—479; Teodor Capidan, *Aromânii*, București, 1932, p. 26; Idem, *Românii nomazi, Dacoromania*, IV (1924—1925), p. 199—200; N. Iorga, *Bulletin de l'Inst. pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, VII (1920), p. 8.

⁶² *De gub. Det.*, p. 113—114.

⁶³ *Ibidem*, p. 133—134.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 133.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 133, 144, 167.

⁶⁶ M. Comșa, *La romanisation...*, p. 24 și urm. sau *Zur Romanisierung...*, p. 284—298; Ion Nestor, *Les données...*, p. 397.

⁶⁷ *Slovanské starožitnosti*, II, Praga, 1863, p. 695—698.

VI—VII⁶⁸. Între timp textului în cauză i s-au mai făcut la noi două traduceri: una de Haralamb Mihăescu în *Arta militară* și în *Izvoarele istoriei României*⁶⁹ și alta de Constantin Daicoviciu⁷⁰. Aceste traduceri diferă întrucîtva între ele, dar importanța lor, oricît ar voi una din cele două părți să o micșoreze rămîne aceeași⁷¹.

Pentru clarificarea acestui pasaj trebuie să observăm că acești *refugiați*, nu sînt trimiși să arate drumurile, ci ei se oferă să facă acest lucru, că nu e vorba de romani *ab antiquo*, ci de o populație romanizată, de o populație care a căpătat cu timpul calitatea de romani. Ei au uitat de ai lor (de romanii din sudul Dunării) și arătau mai multă bunăvoință față de dușmani (slavi, avari). Chiar dacă acceptăm clarificarea de „semibarbari”, *mizobarbares*, pe care le-o dă C. Daicoviciu⁷², ei tot romanici rămîn și nu sînt slavi. Se poate vedea în ei populația romanică din așezările de tipul Ipotești, Cîndești, Ciurelu, Bratei sau Botoșana și Costișa. Este vorba deci de romanii din nordul Dunării care cunoșteau drumurile de aici și pe căpeteniile semințiilor slave, stabilite pe meleagurile noas-

⁶⁸ *Obștea țărănească în Moldova și Țara Românească*, București, 1964, p. 25—26.

⁶⁹ *Izv. Ist. Rom.*, II, p. 561; v. *Arta militară*, București, 1970.

⁷⁰ *Romeii lui Maurikios*, în „*Apulum*”, IX (1971), p. 731. v. și Revista „*Steaua*”, XXI, 5 mai 1970.

⁷¹ Întrucît la redarea acestui text în limba română s-au produs unele nepotriviri, ne permitem să-l reproducem. Însoțit de traduceri făcute. Textul grec după I. P. Safarik, *Slovanské starožitnosti*, II, Praga, 1863, p. 669—698: Τούς δὲ λεγομένους ῥεφύγους ἥτοι προσφύγους ἐπιστελλομένους καὶ στρατὰς δεικνύειν καὶ μὴνύειν πῆλα θεῖ ἁσφαλῶς φυλάτειν. Καὶ γὰρ Ῥωμαῖοι ἐῖσι τῷ χρόνῳ ποιῶντες καὶ τῶν ἰδιῶν ἐπιλαθόμενοι τὸν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς εὖνοιαν ἐν προτιμῇσει ποιοῦται οὐκ εὖγνωμονουτας μὲν ευεργετειν, κακουργουντας δὲ τιμωρεῖσθαι προσήκει: Traducerea latină a aceluiași: „*Opportet quo que refugos aut profugos, qui se iter monstratos pollicentur, aut ductoras aliquo, diligenter custodire. Nam et Romani sunt, qui obsequuntur temporis, et suorum obbliviscitur, et gratiam pluris hostium quam suorum faciunt. Quid si fidem bonam servant, beneficiis affici, si malum faciunt, punire debent*”. În limba română ar suna: „Trebuie să ne păzim cu grijă de așa numiții refugiați sau fugari care se oferă să ne arate drumurile sau să ne ducă la cineva. Căci, deși sînt romani care s-au lăsat duși cu timpul și uitînd pe ai lor, arată mai multă bunăvoință dușmanilor, decît la ai lor. Pe cei care păstrează bună credință se cuvine să-i răsplătim, dacă fac rău, trebuie să fie pedepsiți”. Același text în traducerea lui P. P. Panaitescu, verificată de Nestor Camariano: „Iar cei care se numesc refugiați sau fugari, se îndeletnicesc cu arătarea drumurilor și dau de veste celor primejduiți de ce să se păzească. Ei sînt romani și cu timpul s-au refugiat, uitînd de ai lor, favorizează de preferință pe dușmani. Aceștia dacă sînt bine intenționați (față de noi) se cuvine să fie răsplătiți, iar dacă se poartă rău să fie pedepsiți”. Se poate compara cu traducerea lui H. Mihăescu din *Izvoarele ist. Rom.*, II, p. 561: „De așa zișii refugiați, trimiși să ne arate drumurile și să ne descopere pe cineva, trebuie să ne păzim cu străsnicie; măcar că sînt romani, ei au căpătat cu vremea această calitate, ei au uitat de ai lor și sînt cu mai multă tragere de inimă față de dușmani. Pe cei binevoitori să-i răsplătim, pe cei ce ne fac rău să-i pedepsim”. În *Arta militară*, tradusă de același autor, pasajul „ei au căpătat cu vremea această calitate” este tradus „ei au căpătat cu vremea alte deprinderi”. În sfîrșit, traducerea lui C. Daicoviciu, din *Apulum*, IX, p. 731: „Pe așa zișii transfugi a căror menire (sarcină) este de a ne arăta drumurile și de a descoperi pe cineva, trebuie să-l ținem sub o strictă supraveghere, căci măcar că sînt romani, deveniți cu timpul, ei uitînd de interesele lor proprii, sînt cu mai multă tragere de inimă față de dușmani”. O rectificare a acestor traduceri a propus, de asemenea Vi. Iliescu, într-o comunicare făcută în toamna anului 1976 la Universitatea din Iași în cadrul simpozionului „Romanitatea Orientală”.

⁷² „*Romeii lui Maurikios*, *Apulum*, IX, (1971), p. 732.

tre⁷³. Neinformați, autorii bizantini vedeau în ei niște refugiați de pe teritoriul imperiului, fapt care numai într-o mică măsură corespundea realității.

Se vede din textul citat mai sus că autorul strategiconului ar fi preferat pentru acești locuitori denumirea de *refugoi* sau de *prosfugoi* și mai puțin pe aceea de *romani*. Pe cât puteau autorii, din vremea Imperiului Roman târziu, evitau întrebuintarea acestui nume pentru a denumi locuitorii romanizați care trăiau în afara granițelor imperiului.

Desigur, romanii din nordul Dunării erau influențați de neamurile migratoare cu care veneau în contact, dar la rîndul lor, prin cultura lor superioară, exercitau o puternică influență asupra acestora. Este cazul să amintim aici că încă din nordul Dunării a început romanizarea goților, care a continuat apoi în alte părți. În limba lor începuse să pătrundă unii termeni folosiți deja de populația băștinașă romanizată de aici. În această privință, Ammianus Marcellinus ne oferă un argument neobservat pînă acum. El ne spune că goții din vremea sa (ultimele decenii ale secolului al IV-lea), numeau „*carrago*” tabăra lor înconjurată de căruțe⁷⁴. Denumirea această derivată de la termenul latinesc „*carrus*”, a fost împrumutată de la romanicii din regiunile dunărene. Hesychios din secolele V sau VI, înregistrează termenul *kararyes*, însoțindu-l de explicația „locuințe scitice” sau că „unii numesc astfel carele gătite”⁷⁵. Este vorba desigur, de carele în care trăiau nomazii, dar termenul cu un sens colectiv (cărărie), de tabără de care, provine de la romanicii din regiunile carpato-dunărene.

Termenii de *carrago* și *cararyes* se pun în legătură și cu numele sarmaților *acaragantes*, adică al acelor sarmați care își duceau viața în care. La scriitorii greci, numele acesta este tradus prin *hamarobii*. Astfel, de pildă, în *Chronicon Paschale*, izvor din prima jumătate a secolului al VII-lea, ni se spune că „neamurile și coloniile sarmaților sînt două: *hamarobii* și *greco-sarmați*”⁷⁶. Textul acesta se referă, desigur, la o vreme cînd sarmații locuiau în preajma coloniilor grecești din nordul Mării Negre și printre ei se găseau și greci barbarizați. Denumirea de *greco-sarmați* ne amintește însă de o altă populație cunoscută sub denumirea de *limigantes*.

După cum se vede, termenul acesta, ca și cel de *acaragantes*⁷⁷, sub o formă latinizantă, dată de grupul *-nt-*, derivă de la un cuvînt de origină latină: *limes*. În izvoare se mai precizează că limiganții erau servii sarmaților acaraganți. S-ar putea deci vedea în acești locuitori din preajma limesului roman, aserviți de sarmați, romanici din preajma regiunilor carpato-dunărene. Trebuie să adăugăm că și scriitorul Ammianus Marcellinus cunoștea o categorie de sarmați băștinași (*indigenae*) pe la sfîrșitul secolului al IV-lea.

De altfel, el ne prezintă un adevărat război care a izbucnit între cele două neamuri. Obîșnuit, limiganții, servii sarmaților acaraganți, nu erau înarmați. Au avut prilejul să obțină arme cu ocazia unui război pe care stăpîinii lor l-au purtat cu goții. Aceștia au fost înfrinți, dar nici învingătorii nu s-au putut bucura în liniște de victoria lor, întrucît limiganții s-au răzvrătit și la sfîrșitul luptelor, care au urmat, au obținut victoria. Izgoniți de învingători, acaraganții s-au refugiat,

⁷³ În *Izvoarele istoriei României*, II, p. 561, nota 5, Vladimir Iliescu, crede că „avem de a face cu romanici, fugiți din regiunile de la nordul Dunării, în sudul acestui fluviu.

⁷⁴ *Izv. ist. Rom.*, II, p. 145.

⁷⁵ *Izv. ist. Rom.*, II, p. 393.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 584.

⁷⁷ Li se mai spunea și *Metanaști*, adică „emigrați”. *Ibidem*, p. 459, nota 87 (Procopius din Caesarea).

o parte pe teritoriul roman, iar alta la victoali ⁷⁸. Răscoala aceasta a avut loc în anul 331 ⁷⁹.

Limiganții au rămas liniștiți pe locurile lor pînă la anul 358. La această dată, cvazii împreună cu sarmații acraraganți au atacat din nou provinciile romane învecinate. În același timp, a avut loc o răscoală a limiganților. Împăratul Constantius și-a concentrat legiunile la Aquincum. Aici, la o întrevedere cu limiganții a avut loc un tumult în urma căruia răzvrătiții au fost măcelăriți. Locul de concentrare al legiunilor Aquincum (Buda) și refugiarea unei părți din acraraganți la victoali, indică drept regiune pentru localizarea acestor sarmați în cîmpia de la apusul țării noastre. Resturi de ale lor s-au descoperit în Banat. Acraraganții ocupau cîmpia, în timp ce ceilalți sînt plasați de Ammianus Marcellinus în regiuni mai puțin accesibile ⁸⁰.

Printre sarmații aceștia care-și mîină carele prin Cîmpia munteană sau prin Banat apar în unele izvoare și un gen de oameni cunoscuți sub denumirea de *scamari*. Ei sînt menționați și mai departe pînă în Austria. Astfel în opera lui Eugippius, scriitor din secolul al IV-lea, *Vita Sancti Severini*, se menționează pe la Poetavio, unde a trăit sfîntul amintit, „hoți pe care poporul îi numea *scamari*” (*latrones quos vulgus Scamares appellabat*). Tot el mai arată că locuitorii se temeau de ei că le fură vitele ⁸¹.

Scamarii mai sînt pomeniți de asemenea în opera lui Ammianus Marcellinus. Vorbînd despre o luptă care ar fi izbucnit între comandantul roman Savinianus și șeful barbar Mundus, pretins descendent din Atila, ne spune că cel din urmă, fugind de neamul gepizilor, cutreera regiunile necultivate și lipsite de agricultori din nordul Dunării, unde a strîns în jurul său din toate părțile „hoți de vite” (*scamari* în text) „bandiți și tîlhari”. Cu ajutorul acestora a ocupat turnul Herta de pe Dunăre ⁸².

Analizînd termenul în cauză, N. Iorga credea că el ar fi sunat corect *Scaare*, și considerîndu-l de origine germanică făcea legătură cu germ. *Schaaren*”, cete” ⁸³.

Această explicație nu pare însă plauzibilă. Numele în cauză vine de la termenul grec *καμαρα*, împrumutat la rîndul său de la romani (*camara*, *camera*) cu înțelesul de „boltă, căruță cu coviltir, tot ceea ce are un acoperiș boltit”. Prin urmare *εἰς καμαροί* sînt „cei din căruțe cu coviltir”. De la *εἰς καμαροί* s-a ajuns apoi la *σκαμαροί* // . Am avea prin urmare de a face cu un fel de *hamorobii* sau *arcargantes* care și ei își duceau viața în care. Ammianus Marcellinus ne spune despre unele triburi din nordul Mării Negre, că își țin ființele scumpe, sălaşurile și obiectele de întrebuințare primitivă „în căruțe acoperite cu scoarțe de copac” ⁸⁴. Se referă, desigur la acești sarmați. Un alt scriitor Ennodius ne arată că ei merg din loc în loc cu așezările lor ⁸⁵.

⁷⁸ Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, ed. Gh. Popa-Lisseanu, București, 1939, cap. XVII, 12, 18, 19. XVIII, 13, 2—5; XIX, 11, 1—6; Anonimi Valesii, *Origo Constantini, imperatoris*, VI, 31, *Izv. Ist. Rom.*, II, p. 49; Eusebiu din Caesarea, *Istoria eclesiastică*, *Ibidem*, p. 15, *Cronica*, *Ibidem*, p. 11.

⁷⁹ Eugen Chirilă, *Frămîntări sociale la sarmați în sec. IV*, SCIV, II, (1951), p. 183 și urm.

⁸⁰ Eugen Chirilă, *op. cit.*, p. 185. Vezi și C. Patsch, *Banater Sarmaten*, *Anz. d. Wiener Akad. Phil.-hist. Klasse*, 1925, p. 181—187; Gh. Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, *Actes du VIII-e Congres International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, I, Belgrad, 1971; Idem, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, *Peuce (ist.)* II, (1971), p. 135 și urm.; Egon Dörner, *Dacii și sarmații în sec. II—III e.n. în vestul României*, *Apulum* IX 61(1971), p. 681 și urm.; Florin Medeleț, *Asupra unor probleme ale prezenței sarmatice în Banat, sec. III—IV e.n.*, *Tibiscus*, 1 (1970).

⁸¹ *Mon. Germ. Hist.*,

⁸² *Izv. Ist. Rom.*, XIII, ed. Gh. Popa-Lisseanu, București, 1939, p. 76.

⁸³ N. Iorga, *Ist. Rom.*, II, p. 208.

⁸⁴ *Izv. Ist. Rom.*, II, p. 119.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 347.

Ar rezulta de aici că amintii scamari nu pot fi identificați cu populația băștinașă romanizată care-și ducea viața în așezări stabile. Cercetările arheologice sînt convingătoare în această privință. Totuși invazia hunilor a provocat în rîndurile ei un grad mai mare de mobilitate și în unele locuri, deși a continuat să aibă așezări stabile, s-a dat la un păstorit transhumant. Astfel de păstori transhumanți se pot vedea, de pildă, în opera scriitorului bizantin Teofane, care ni-l arată în Macedonia, răzvrătiți împotriva împăratului iconoclast Constantin al V-lea (740—775) alături de slavi. Li se spune *scamari* și ni se arată că șefii lor, deoarece abjuraseră creștinismul, au fost răstigniți⁶⁶. Unii i-au considerat drept greci⁶⁷, dar e cu mult mai sigur că sînt vlahi, deși în această parte a imperiului au fost colonizați și o parte din sarmații acraragani⁶⁸.

S-a arătat că populația romanică din regiunea dunăreană a mai fost cunoscută sub denumirea de *dunăreni*⁶⁹ (danubiți, fizoniți, ripiani), că în opera geografului bavarez aceștia apar sub numele de *defunzi*, ceea ce este același lucru cu fisoniții, precum și faptul că termenii de *refugoi* și *prosfugoi* își au echivalentul în numele de *automoloi* „fugari de dușmani”, întrebuițat de Ana Comnena în legătură cu o ceată de ostași care au participat la lupta de la Lebunion. Termenul slav de *brodnici* nu ar fi decît traducerea unui astfel de nume întrebuițat de bizantini pentru a denumi pe romanicii din ținuturile dunărene. Nu este cazul ca discuția să mai fie reluată aici. De asemenea nici termenul de *mizobarbari*, care la Mihail Attaliata, cu ocazia prezentării răscoalei din 1072 a orașelor din tema Paristrion, este dat sciților, adică locuitorilor băștinași (Έσχατοι) din Do—in numele de *automoloi* „fugari la dușmani”, întrebuițat de Ana Comnena în contextul dat. Considerăm problema rezolvată⁷¹.

Nu tot astfel se prezintă aceasta în privința resturilor pe care le-au lăsat băștinașii romanizați în toponimia regiunilor carpato-dunărene. Numai un studiu îndelungat și atent va aduce noi contribuții la cunoașterea cît mai deplină a moștenirii pe care ne-au lăsat-o strămoșii noștri din acele vremuri îndepărtate.

În istoriografia noastră mai veche, o mare parte din numele de locuri sau de ape care ne-au rămas de la populația băștinașă romanizată de pe teritoriul țării noastre au fost considerate drept slave sau de origine necunoscută⁷². La o cercetare mai atentă punctul acesta de vedere s-ar putea modifica într-o bună măsură.

⁶⁶ Theophanes, *Chronographia*, vol. I, Leipzig, 1883, 14—21, p. 436.

⁶⁷ *Istoriia Vizantii* (sub red. lui Kajdan), vol. II, p. 57.

⁶⁸ Anonymus Valesii, în *Izv. ist. Rom.*, II, p. 49.

⁶⁹ C. Cihodaru, *Date istorice și toponimice privind existența populației în regiunea carpato-dunăreană*, în sec. III—XI, *An. Univ. din Iași, Istorie*, XV (1969), 1, p. 9 și urm.

⁷⁰ M. Attaliata, *Historia*, *Izv. ist., Rom.*, III p. 73 și urm.

⁷¹ v. Ion Barnea și Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1973, p. 136—138, 146. În legătură cu acest termen, v. și E. Ștefănescu, *Les „mizobarbares” du Bas-Danube au XI-e siècle (Quelques problèmes de la terminologie des textes)*, *Nouvelles études d'histoire*, III, București, 1965, p. 47—48 și N. Ș. Tanașoca, *Les Mizobarbares et les formations politiques paristriennes du XI-e siècle*, *Revue Roumaine d'Histoire*, XII (1973), 1, p. 61—82.

⁷² S-au făcut deja unele încercări de a se dovedi continuitatea populației dace romanizate în regiunile din nordul Dunării pe baza datelor toponimice. Astfel, C. Cihodaru, *Date istorice și toponimice...* în *An. Univ. din Iași, Istorie*, XV (1969), 1, p. 1—19. Aici se arată, de pildă, că numele *Gilpū* de la Priscus Panites nu este altceva decît forma puțin alterată a numelui trac *Gilpyros*, cunoscut dintr-o inscripție publicată de Kalinka, că numele râului Bistrița a fost pînă la venirea slavilor *Limpida* și că acestea l-au tradus în limba lor ca și alte nume de locuri. În lucrarea *Oștrea bizantină în Cîmpia Munteană la sfîrșitul secolului al VI-lea* a aceluiași, din publicația amintită (XVIII, 1972, 1, p. 1—7) se arată că

Luete în general, numele de localități din țară derivă în cea mai mare măsură de la numele unor persoane (fondatori sau foști proprietari), de la numele altor localități sau de la configurația terenului și mai puțin de la numele apelor pe care se află așezate. Numele persoanelor care stau la originea unor astfel de formații pot fi de origini din cele mai diverse, dar modul de formare este localnic. Cele mai multe din ele poartă finala *-ești* (București, Ploiești, Negrești, etc.), care provine de la sufixul latin *-isci*. Acesta ne arată de obicei neamul cuiva ca, de pildă, în *tracisci*, *dacisci*, *boisci*, *scordisci*, etc.⁹³. Îl întâlnim din antichitate întrebuițat pentru formarea numelor. Satul Clementianestilor (Vicul Clementianescium) pe teritoriul dobrogean este un exemplu ilustrativ.

Alte localități au terminația în *-inți* (din latinescu *-entes*⁹⁴). Astfel numele unor locuitori din orașul *Media* (Ad Mediam) ar fi putut fi *Meedintes*. Sub influența termenului maghiar *mehed* „stup”, el a devenit Mehedia și de aici numele locuitorilor din ținutul înconjurător, Mehedinți. Locuitorii din *Civitas Ausdecen-tium* pot fi niște *Ausdecetes*. Dacă s-ar fi păstrat ei ar fi devenit *Ausdecenți*. De la nume de persoane s-au format deci cu ajutorul sufixului arătat numirile unui mare număr de sate ca Scobinți, Maletinți, Gîdinti, Ciaplinți etc.

Unele sufixe formative de toponimice ca, de pildă, *-na* sau *-iște* ar trebui să fie examinate în ceea ce privește originea. Ele au putut exista atât la slavi, cât și la traci și la alte popoare indo-europene. Un exemplu în această privință este Dierna și Lucernaria Burgu, derivat de la *Lucerna*⁹⁵. În privința celui de al doilea sufix, trebuie amintit că el apare și la cuvinte de origină latină ca *miriște* din *milliște*, „loc unde a fost semănat mei” (*milium*). Transformarea lui *-l-* în *-r-* ca în alte cuvinte latine trimite la o vreme destul de veche. La fel e cazul în Bulgaria cu numele *Panaghiuriște* care derivă de la un termen grec. Separe că între sufixul acesta și terminația *isci*⁹⁶ peste care s-a suprapus, este o legătură⁹⁷.

Un alt sufix toponomastic străvechi, contaminat uneori în Transilvania de finala de maghiarizare *-d-*, este *-dia*, ca în Amaradia, Cislădia, Ilădia, Pochidia, etc. El își găsește corespondente în regiunea de la sud de Dunăre în Șumadia, pădure în Serbia, Provadia, rîu și oraș în Bulgaria, Arcadia, regiune în Grecia veche și în Lopadia, din Asia Mică, nume transplantat acolo probabil de traci.

În legătură cu problema acestei moșteniri se pot lua, de asemenea, în discuție și unele numiri de locuri care ne amintesc de cele existente în scrierile unor autori din antichitate sau în inscripțiile din perioada stăpînirii romane. Astfel se știe că la traci foarte răspîndite erau numele terminate în *-porus* sau *-poris* ca, de pildă, Natoporus, Pieporus, Mucaporis, Rescuporis, Gylpirus, etc. Sînt nume compuse care în partea lor finală înseamnă „fiu”. Astfel de nume s-au păstrat în toponimia de pe teritoriul Moldovei. Un exemplu în această privință este numele satului *Vertiporoh*. Dintr-un document din 5 noiembrie 1613, aflăm că întemeietorul său a fost un oarecare Vertipur⁹⁸. Transformarea lui *-o-* în *-u-*

numele lacului *Mozoc* de la vărsarea rîului Ialomița în Dunăre amintește de numele căpeteniei localnicilor, *Muzokios*, menționat de scriitorii bizantini, care au descris luptele purtate de oștile imperiale împotriva slavilor pe la sfîrșitul secolului al VI-lea.

⁹³ Giorgio Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 65—69.

⁹⁴ Poate fi însă de origine locală sau balcanică, sufixul *-nt-*, existînd atât în numirile de locuri trace, cât și grecești.

⁹⁵ Numirile Berna și Lucerna din Elveția, cu sufixul *-n-* nu se datoresc, desigur, slavilor.

⁹⁶ G. Pascu, *Sufixele românești*, p. 250—254, îl consideră slav.

⁹⁷ Trebuie luate în considerație aici și unele nume de locuri de formă feminină ca Transmarisca, Securlisca, etc. și a adverbului *trakisce*, „ca la traci”, v. *Izv. Ist. Rom.*, II, p. 339.

⁹⁸ *Documente privind istoria României*, seria A, Moldova, Veacul al XVII-lea, vol. III, p. 229.

fiind aici normală, el duce la un originar *Vertiporus*, cu o rezonanță absolut dacă. Numele satului în cauză, *Vertiporov*, inițial, s-a format însă cu ajutorul finalei slave *-ov* și nu cu cea de *-ești*. De la *Vertiporov*, sub influența termenului ucrainean *poroh* „praf”, satul a devenit *Vertiporoh*.

Un alt caz asemănător este cel al satului *Popești*. Unul din proprietarii acestuia, Anușca, fiica lui Șteful Nisporeșcul, care avea pentru el documente de la Alexandru cel Bun, a vândut părți din el lui Ion Crețul la data de 24 aprilie 1555. Ea îl moștenise de la bunicul ei Nispur⁹⁹. Alături, tot pe Moldova, aceeași răzeși stăpîneau satul Nisporești. Iată un nume nou care va fi sunat mai înainte Nisporus, asemănător cu acela de Pieporus, purtat în vremea romană de regele costobocilor și cu al nepotului său, Natoporus.

În Transilvania, descoperim formații toponimice analoge în numele satelor Supur (Supurul de Sus și Soporul de Cîmpie). Ar trebui să se cerceteze mai de aproape, de asemenea numele pe care-l poartă satul Napiros, situat în munții care separă Moldova de Transilvania, în apropierea trecătoarei Tulgheș¹⁰⁰.

Se poate, de asemenea, extinde această cercetare în domeniul unui întreg șir de nume, purtînd finale caracteristice vremii romane. În această grupă includem toponimice ca Gargheta, un munte din Vrancea, de pe teritoriul satului Paulești¹⁰¹, Orleta¹⁰², Lueta¹⁰³, Buleta¹⁰⁴, Gheneta¹⁰⁵, Maleta din numele satului Maletin¹⁰⁶, din apropiere de Cernăuți, sau Vigheta numele unei gîrle care se separă din Dunărea lîngă Cartal și multe altele de acest fel. Ele derivă desigur de la nume de persoane. Unele din ele apar declinate ca de pildă, Dretea, Șuletea, Schinetea¹⁰⁷, etc. sau pot fi puse și în legătură cu nume care poartă sufixul *-ete* înflnit prin unele părți ale țării noastre¹⁰⁸. Toate aceste numiri ne amintesc de toponimice din epoca stăpînirii romane în regiunile dunărene, ca de pildă, Drobeta, Sclaeta, Egeta și altele. Pentru corespondențe cu unele nume din limba lituaniană, care se apropia de cea vorbită de daci, se poate face o legătură cu numele istoricului din zilele noastre, Piceta. Nu se pot trece în aceeași categorie Mileta (din Miletin) sau Zeleta (din Zeletin) care ne amintesc niște nume slave de persoane ca Zeliata sau Miliata.

Dintre toponimicele menționate mai sus, singur Urleta a fost luat în considerație însă izolat de alte formații asemănătoare. Rezultatul obținut astfel rămîne neconvîngător¹⁰⁹.

O altă serie de nume care merită să fie luată în discuție este aceea a celor cu sufixul *-aria*, ca de pildă *Cascaria*¹¹⁰, pîrîu în Vrancea, afluent al Coziei, în care se varsă la Chinul, *Biharia*¹¹¹, *Bascaria*¹¹² și poate *Simeria*. Ele ne amintesc

⁹⁹ *Ibidem*, XVI, 2, p. 77—78.

¹⁰⁰ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, 1968, vol. II, p. 141, 151, 152.

¹⁰¹ *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. III, București, 1900, p. 474.

¹⁰² Magdalena Popescu-Marin, *Un toponimic de o structură neobișnuită: Urleta, Studii și cercetări lingvistice*, XXV (1974)¹, p. 61—63.

¹⁰³ Suciu, *op. cit.*, vol. I, p. 364.

¹⁰⁴ *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, vol. II, p. 66.

¹⁰⁵ Suciu, *op. cit.*, vol. I, p. 257.

¹⁰⁶ *DIR*, A, XVI, 3, p. 231. Pronunțarea Maleta și Gargheta în loc de Măleta și Gărgheta este moldovenească.

¹⁰⁷ Numele satului este însă *Schineta*. Sub forma *Schinetea* este prezentată ca un colectiv de la *spin*. v. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 366.

¹⁰⁸ G. Pascu, *Sufizele românești*, p. 36.

¹⁰⁹ Magdalena Popescu-Marin, *Un toponimic cu o structură neobișnuită*, p. 61—63.

¹¹⁰ *Marele Dicționar Geografic*, II, p. 22. Pronunțarea *Cascaria* în loc de *Căscaria* este moldovenească.

¹¹¹ Suciu, *op. cit.*, vol. I, p. 78.

¹¹² *Ibidem*, p. 80.

de numele orașelor din regiunile populate de traci romanizați ca *Appiaria*, *Ratiaria*, *Lucernaria burgu*, *Bitharia*¹¹³, *Lapidaria* sau *Sabaria*.

S-a arătat că numele pîrlului Iaura din ținutul Birlad, menționat în vechi documente, este de origine locală și are corespondent în limba lituaniană¹¹⁴. În aceeași categorie s-ar putea plasa, de asemenea, și numele satului Lisaura de lângă Suceava, precum și numele unor sate derivînd de la nume de persoane terminate în -s, ca Ravas (Răuseni)¹¹⁵, Matos (Matosești)¹¹⁶, Valos (Valoseni)¹¹⁷, Scopos (Scoposeni)¹¹⁸, Paos (vornic pe la 1590)¹¹⁹, Pihas (o poiană lângă Roznov)¹²⁰, Vlad Matus¹²¹, Pardos, etc. Nu este de crezut că avem de a face aici cu greci care s-ar fi stabilit la noi în mediul rural, ar fi întemeiat sate și ar fi devenit proprietari. Este mai plauzibilă ipoteza că e vorba de indigeni, care au moștenit de la strămoșii băștinași aceste nume cu o terminație specifică, întâlnită numai la lituanieni.

O reluare și o intensificare a cercetărilor în acest domeniu va îmbogăți desigur lista numirilor prezentate aici. Ea va întări în același timp concluziile trase de arheologi și de istorici în urma cercetărilor făcute cu privire la continuitatea elementului băștinaș romanizat în regiunile din nordul Dunării.

LA CONTINUITÉ DE LA POPULATION ABORIGÈNE ROMANISÉE DANS LES CONTRÉES NORD-DANUBIENNES ET SES TRACES DANS LA TOPONYMIE

R é s u m é

La recherche des débris de culture matérielle laissées par la population romanique qui a habité le territoire de notre pays au Moyen—Age éloigné a constitué, dans les dernières années, un des principaux objectifs poursuivis par les archéologues roumains. Leurs conclusions résultant d'un riche matériel ont confirmé les vieilles thèses concernant la formation du peuple roumain dans la région nord-danubienne, correspondant à l'actuel territoire habité par les Roumains auquel il faut ajouter une large zone située au sud du Danube.

A la suite de ces constatations, il est normal de rechercher les traces que cette population aborigène romanisée a laissées dans la toponymie de notre pays. En reprenant les recherches dans ce domaine, l'auteur de cette étude présente, comme preuves conservées de cet héritage, quelques noms de localités. En partant de la constatation que les noms daces, tels que *Mucaporis*, *Rescuporis*, *Pleporus*, *Nataporus*, ayant dans la partie finale l'appellatif — *porus* (qui signifie „fils”), étaient très nombreux, il trouve sur le territoire roumain deux noms de villages avec cette terminaison. Ainsi, dans un document moldave, daté du 24 avril 1555, est mentionné le nom d'un certain *Nispur* qui aurait fondé les villages de Po-

¹¹³ Evagrius Scolasticul, *Izv. ist. Rom.*, II, p. 527. Numele riului Oescus a fost latinizat dintr-o formă asemănătoare pentru ca de la el să se ajungă la actualul Isker din Bulgaria.

¹¹⁴ C. Cihodaru, *Sensul unor hidronimice, toponimice și onomastice geto-dace*, *Analele Univ. din Iași, Istorie*, XIX (1973), 1, p. 24—34.

¹¹⁵ *DIR*, A, XVI, 1, p. 492.

¹¹⁶ *Ibidem*, XVI, 3, p. 96; Matos este și numele unui pîrgar din Baia, *Ibidem*, p. 310.

¹¹⁷ Volos este însă și numele zeului slav al turmelor.

¹¹⁸ *DIR*, A, XIV—XV, 1, p. 189—190.

¹¹⁹ Grigore Ureche, *Let. Țării Mold.*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1158, p. 207.

¹²⁰ *Ibidem*, XVI, 4, p. 14.

¹²¹ *Ibidem*, XIV—XV, 1, p. 189—190.

pești et de Nisporești sur le bord de la rivière dénommée Moldavie. D'un autre document du 5 novembre 1613, nous apprenons que le fondateur du village moldave de Vertiporoh a été un certain Vertipur. Reportées à l'époque romaine, ces noms, évidemment d'origine dace, auraient été Nisporus et Vertiporus.

En Transilvanie nous trouvons aussi des formations analogues dans les noms des villages de Supur et de Napiros (cf. le nom thrace Gylpiros).

On peut étendre ces recherches à un groupe de noms, ayant le suffix *-eta*, tels Gargheta, Orleta, Buleta, Maleta, Vicheta etc., qui nous rappellent des noms des villes antiques Drobeta, Aegeta, Sclaeta, situés sur le Danube.

Il faut aussi étendre les recherches à un autre groupe de noms, notamment à ceux ayant le suffix *-aria*, tels Biharia, Cascaria, Bascaria et, peut-être, Simeria, qui nous rappellent des noms antiques d'Appiaria, Ratiaria, Lucernaria Burgu, Lapidaria etc.

La série de ces noms, hérités de la population aborigène romanisée, pourrait s'agrandir à la suite de nouvelles recherches.